

Gładczuk, Czesław

"Filozofia średniowiecza", Richard
Heizmann, tł. Piotr Domański, Kęty
1999 : [recenzja]

Studia Teologiczne 19, 467-469

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

relatywizacji wartości, życia w cywilizacji techniki i kultury medialnej, wartości religijne potrzebują nowego, dostosowanego do odbiorcy modelu przekazu. Książka ta wskazuje na potrzebę podejmowania ciągłych wysiłków nad tworzeniem systemów nauczania, mających w sobie nową formę, oraz uwzględniających postulat wierności Bogu i człowiekowi.

Przemysław Michalak i Paweł Makarewicz

Richard Heizmann, *Filozofia średniowiecza* (tyt. oryg.: *Philosophie des Mittelalters*), przełożył Piotr Domański, wydawnictwo Antyk, Kęty 1999, ss. 313

Richard Heinzmann urodził się w Wieseloch k/ Heidelbergu w 1933 r. Studiował filozofię, teologię i filologię we Fryburgu Bryzgowijskim oraz w Monachium, gdzie następnie pracował na uczelni i w Komisji do Wydawania Niewydanych Tekstów Średniowiecznych przy Bawarskiej Akademii Nauk.

Zainteresowania naukowe R. Heinzmanna skupiają się na myśli wczesnoscholastycznej, to znaczy na autorach XII i początku XIII wieku (...). osobne miejsce w dorobku R. Heinzmanna zajmują jego prace poświęcone Tomaszowi z Akwinu. (Z posłowie do Filozofii średniowiecza).

„Filozofia średniowiecza R. Heinzmanna – piszą w posłowie redaktorzy polskiego wydania – jest jedyną publikacją w naszym kraju, która oddaje naprawdę współczesny stan wiedzy na ten temat, a ponadto wykorzystuje w takim zakresie, w jakim to było możliwe w ujęciu syntetycznym, literaturę fachową z ostatnich dwóch dziesięcioleci”.

W przedmowie do pierwszego wydania autor dzieła uwyraźnia kryteria, jakimi się powodował przy jego redakcji: przede wszystkim ciągła świadomość, że myśl średniowieczna jest zakorzeniona w słowie (Objawieniu) i filozofii greckiej. Toteż problematykę filozoficzną trzeba wyłuskać z kontekstu teologicznego.

Łacińskie cytaty, obficie przywoływane, mają służyć precyzji „nieosiągalnej nigdy w przekładzie i oswoić z terminologią, żywą również w późniejszych niż średniowieczna epokach filozoficznych”.

Pod wielką literą A (autor poszczególne zagadnienia i poszczególnych myślicieli oznacza wielkimi literami alfabetu, poczynając od A po S) umieszcza R. Heinzmann zagadnienie relacji pomiędzy filozofia grecką a chrześcijańską wiedzą wiary, której zaistnienie dało początek filozofii średniowiecza.

W *Podstawowych strukturach myślenia greckiego i chrześcijańskiego*, kwestii wprowadzającej do *Filozofii średniowiecza*, umieszcza R. Heinzmann niejako klucz do całej problematyki pomieszczonej w tejże książce. Pisze: „Niemoż-

liwa jest synteza greckiej filozofii i chrześcijańskiej wiedzy wiary bez utraty tożsamości po jednej lub drugiej stronie. Oto dlaczego filozofia średniowiecza o tyle, o ile jest filozofią chrześcijańską, w istotnych tematach stanowi coś więcej i coś innego niż tylko komentarz do Platona czy Arystotelesa”.

To „coś więcej” i „coś innego” tkwi w odmiennej koncepcji bytu. „Grecka metafizyka, zawsze poszukująca nieprzemijalności i prawdy, pyta, czym coś jest. Pyta o istotę istniejącej rzeczy, odmienną od jej realnego bytu. I znajduje tę istotę w idei albo w formie (...) całość przybiera charakter raczej statyczny”.

Inaczej w myśleniu religijnym – czyn, dynamizm leżą u podstaw pojmowania świata. Takim pojmowaniem tradycja iudochrześcijańska udostępniła zachodniej myśli zupełnie nowy wymiar.

Filozofia chrześcijan w średniowieczu osiąga apogeum, narasta (formuje się) całymi wiekami. Ten ciąg tworzenia się ukazuje R. Heinzmann poczynając od Justyna poprzez Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesę, Augustyna, Boecjusza, Pseudo – Dionizego Aeropagitę, Jana Szkota Eriugę, na którym kończy etap przybliżania się ku pełnemu średniowieczu. Zanim jednak można będzie pochylić się nad intelektualnym dziedzictwem średniowiecza, które jest rezultatem długotrwałego procesu i żeby ów proces wyjaśnić, zdaniem R. Heinzmanna, „trzeba przedstawić osobno jego najważniejsze formalne i materialne składniki. Oto one:

- I. Artes liberales
- II. Scholastyka jako metoda i postać nauki średniowiecznej.
- III. Dialektycy i antydialektycy
- IV. Recepcja Arystotelesa i wpływ myśli arabskiej i żydowskiej na średniowiecze
- V. Przekłady łacińskie
- VI. Arystoteles – zakazany i nakazany
- VII. Arystotelizm radykalny

Po tym kontekście średniowiecznej myśli, Anzelm z Canterbury staje progu niejako ojciec intelektualizmu średniowiecznego. Jego dzieło kontynuują: Piotr Abelard, Albert Wielki, Tomasz z Akwinu, Bonawentura, Jan Duna Szkot, Wilhelm Ockham, Mistrz Eckhart, Mikołaj z Kuzy. Każdy z przywołanych tu myślicieli wnosi nowe wątki do zasobu średniowiecza. R. Heinzmann uwyraźniając je, ukazuje jednocześnie ich doktrynalną zbieżność.

W metodzie scholastycznej – specificum nauki średniowiecznej – dostrzega R. Heinzmann trojaki założenie średniowiecznych dążeń poznawczych: po pierwsze – wysoka ocena tradycji i autorytetu wyrażająca się w przyswajaniu wiedzy (trzeba się uczyć); po drugie – ścisła i racjonalna analiza przyswajanej wiedzy, gdzie racją naczelną jest rozum; po trzecie – forma dydaktyki. Wedle R. Heinzmanna są to podstawowe momenty metody scholastycznej.

Spośród wielu korekt jakie wprowadza R. Heinzmann do dotychczasowej wiedzy o średniowieczu, przywołam tylko tę: „Po dziś dzień żywe

sformułowanie zasady brzytwy Ockhama *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* nie występuje ani u Ockhama, ani u jego współczesnych. Tak, jak nazwa, tak i ono samo pochodzi z XVII wieku i wskutek wyodrębnienia jednego tylko aspektu, nie ujmuje właściwie wszechstronnego podejścia do problemu przez Ockhama”.

W bibliografii pomieścił R. Heinzmann:

- I. Opracowania ogólne, bibliografie, słowniki
- II. Dzieła: 1. serie wydawnicze, 2. poszczególni autorzy (także przekłady polskie – dzieło redakcji polskiej)
- III. Literatura cytowana (bardzo obszerna)

Jest także indeks osobowy.

Trzeba się zgodzić z Mikołajem Olszewskim, który w posłowie do *Filozofii średniowiecza* pisze: „Książka ta rekomenduje się sama przejrzystą konstrukcją, stosunkowo prostym, jak na stopień złożoności przedstawianych zagadnień, stylem oraz wnikliwością prezentowanych zagadnień przy ich niewielkim rozmiarze i syntetycznym charakterze. (...) Jednocześnie dzięki fragmentom oryginałów i podawaniu kluczowych terminów również po łacinie, czytelnik zyskuje sposobność obserwowania genezy i ewolucji pojęć, którymi naprawdę posługiwali się myśliciele średniowieczni i może odtworzyć sobie system kategorii, przy pomocy których opisywali oni świat stworzony i Boga”.

Ks. Czesław Gładczuk

Werner Jaeger, *Wczesne chrześcijaństwo i grecka paideia* (tytuł oryginału: *Early christianity and greek paideia*, przekład, redakcja i w prowadzenie: Krzysztof Bielawski wydawnictwo Homini, Bydgoszcz 1997, ss. 127)

„Pisząc Paideię – wyznaje W. Jaeger we wstępie do *Wczesnego chrześcijaństwa i greckiej paidei* – od samego początku chciałem, aby moja praca zawierała osobną część, poświęconą greckiej paidei we wczesnochrześcijańskim świecie”. Zamiar ten w postaci głównego zarysu, rodzaju fundamentu, realizuje W. Jaeger w siedmiu wykładach zatytułowanych *Wczesne chrześcijaństwo i grecka paideia*.

Dysponując nieprzeciętną znajomością kultury antycznej, z właściwą sobie filologiczną wnikliwością analizuje podstawowe dzieła wczesnego chrześcijaństwa, zaczynając od Dziejów Apostolskich, pism apokryficznych i tzw. Ojców Apostolskich (wykład I), poprzez dokładną analizę Listu św. Klemensa Rzymskiego z ostatniej dekady pierwszego wieku po Chrystusie (wykład II), pisma apologetyczne ze szczególnym uwzględnieniem dzieł św. Justyna (wykład III), wpływ greckiej literatury filozoficznej na kształt myśli